KUĆA U SNIJEGU

ZDENKA MARKOVIĆ

ZDENKA MARKOVIĆ

KUĆA U SNIJEGU

TISAK I NAKLADA HRVATSKOG ŠTAMPARSKOG ZAVODA D. D.
ZAGREB 1922.

Gavranovi.

I.

Sniježe, ti bijeli nedokučivi brate naš, brate naš po Bogu, po tišini i šutnji i po svemu onom, što je lijepo u nama, tihi, šutljivi i iskreni brate, što se slijep rađaš i slijep umireš, ne ugledavši sreću bójâ, ni sreću rascvatene zemlje, — nigdje valjda nisi postao tako bliz čovjeku i nigdje toliko poprimio duše i toliko se utjelovio na ljudsku, koliko ovdje, među nama.

Ti, što neumorno nasađuješ bijele svoje bašče cvjetne, što danju i noću pleteš vijence svoje oko nas i gradiš od njih slavoluke i kitiš mostove i vjenčavaš domove ljudske, ti si i kuću ovu zasuo cvijećem svojim i zavio je u bijele pomirbene barjake svoje, da pomirljivijih nije izvjesio nitko na svijetu, ni najponiženiji neprijatelj, — jer kuća je ova znak najveće pomirbe, što ju je čovjek sklopio sa svijetom, čovjek, u kome nema otrova i koji je možda zato baš tako bliz smrti. I tako si se ovdje, poprimivši novu neku dušu, pretvorio u čudnoga, bijelog jaganjca pomirbe, koju tu po tebi sklapa čovjek sa životom, svakog jutra iza dobre noći i svake večeri iza dobra dana. Zato te i zavoljesmo bijelom jednom, velikom bratskom ljubavi.

I kad te vidimo, kako si mirno i spokojno, bez krvavih želja i plamenih čežnja, legao pod noge nebu, sličan njemu i dalek kao ono, sav nekako mekan, topao i blag, čovjek bi da padne u te sklopljenim rukama i da ih očisti od svih mrlja i ljaga godišnjih, i opere čelo od svih onih sitnih sramotica životnih, i umije oči od svega kala, što su ga u se upile i da u tebi ostavi tragove nogu svojih, zlokobne tragove svoje, koji su često doveli na bespuća . . .

Gledajući te, osjeti čovjek snagu u sebi, i tijesno mu postane u svijetu, koji se suzio, htio bi da rukama probije ovo bijelo nebo, puno snijega, pa da izmami sunce i smijeh oblaka i pjesme bójâ . . .

Htio bi da bude moćan kao ti i da prekrili svu zemlju, da bude zaista brat tvoj po Bogu i po snazi, da poput tebe svakamo dopre i sve vidi, da sobom ispuni sve gudure i sve visove, da prekrije šume i zavije polja, da uspava životinje i smiri čovjeka, i da osjeti snagu svoju u svijetu van sebe.

O sniježe, ti bijeli vrtlaru, ti jaganjče pomirbe, ti slijepi kraljevski brate naš, koga nije dokučila ruka čovjeka ni noga njegova, nitko, osim tankih zelenih sjena mjesečevih i hladnih, plavih krila vjetrovih, nedokučivi i nepobjedivi brate naš, nikome još valjda nisi toliko bio i nigdje još toliko poprimio od duše ljudske, koliko ovdje, među nama.

II.

Čini mi se, da smo neka posljednja, na kraju vijekova preostala skupina ljudska, a ovo da su posljednji dani zemljini, možda baš oni najljepši njeni dani, u koje je sva produhovljena, odbacila davnu radost svoju i šarenilo i rađanje, i sva se ushićena zgrčila i skamenila u nerazumljenoj, bijeloj ekstazi nekoj, — i da nema više nigdje ništa u svijetu, osim neba, snijega, te kuće i nas.

I smije se tu i priča, čavrlja i raspravlja, ali i smijeh taj kao da je nešto, što je preostalo od onoga opće ljudskog, vedroga, širokog smijeha, a i pričanja su samo neka jeka vjekovnoga pričanja ljudskog. Mi kao da smo tek spomen neki na davno, veliko bivše čovječanstvo.

Zatrpani snijegom i tišinom, visokim brdima i dalekim šumama, ležimo (ležeći liječimo pluća zrakom i ljepotom) i sate gledamo preda se u bjelinu. A i bjelina ta ima svoje boje, svoju mekoću i toplinu.

Ne brojimo dane, svi su isti, jednako bijeli, jedan kao i drugi, svi od reda, oni pred nama kao i oni za nama. Bez razlike.

Snijeg vije oko nas, kao da nas i nema, vjetar huji nad glavama našim, zviždi nam zamrzlim sviralama svojim, onaj veliki, veliki vjetar, što ravno iz vječnosti dolazi i u vječnost opet iščezava, što se časom strovaljuje u ponore, a časom opet razbija oblake.

Taj vjetar i nije više nešto neprijateljsko, pred čim se bježi i u kuće zatvara, nešto, protiv čega se bori, jer može da donese neugodnost, bol. Tu je vjetar postao nečim prijateljskim, našim, što bi s nama da podijeli radost i obijest, i jad svoj, pa će valjda onda da i snagu s nama dijeli. Onu snagu, koju više nikad nijedna bolest ne će da potkopa, da je umanji, snagu, koja može samo još da jača i da raste...

O vjetre, doć će dani, kad ćemo opet krenuti iz toga mrtvila ovdje, iz te bijele kuće u snijegu, preko dolova i bregova, tamo daleko, gdje ljudi žive i pate se, krenut ćemo kô dva jaka prijatelja, što se ne boje nikoga, da zavirimo opet u kuće i duše ljudske; koliko je tamo ljepše, nego ovdje!

Krenut ćemo preko voda i vrtova, preko polja i parkova, da se okupamo u mirisu cvijeća i trava i da preporođeni dođemo među njih.

Jest, vjetre, ući ćemo u duše ljudske kao što braća ulaze, izgrlit ćemo se s njima i ne dijeliti se od njih.

Vjetre, vjetre, kad će to biti? !

III.

Kraj mene netko zakašlja.

Obazrem se i ugledam istu sliku : desetak tjelesa ljudskih, zamotanih u ćebeta i krzno, što tako leže kao i ja, a možda i misle isto, što i ja. Ako ne isto, a ono bar slično.

Bolesnici.

Ali ne, mi nismo bolesni, mi nismo tek posve zdravi. To je sve. Mi svi izgledamo dobro, vrlo dobro. Reklo bi se : društvo zdravih ljenivaca. A opet...

Vjetar i snijeg vije. Već sate i sate. Sve gledam, a ne vidim zapravo ništa, do oluje malih hladnih zvijezda, koje su poludjele.

Tad polako one se preda mnom razilaze sve više i više, i ja najednom ugledam kuću, bijelu, sa dubokim slamnim krovom, koju nikad dosad nisam vidjela na tome mjestu. Duše mi, nikad. Bijelu kuću u snijegu, ali ne ovakvu, našu, već kuću zdravu i bijelu, u kojoj stanuju sretni ljudi, što rade i što se muče, i iz koje veselo drhti bijela kitica dima.

Odakle se i kako stvorila preda mnom eto ovdje na tome mjestu, gdje nikad kuća ne bijaše, ta mala švajcarska kuća, koje se tolike go-

dine ni sjetila nisam. Kako je danas oživjela u uspomeni mojoj?

Ništa o njoj ne znam. Ni čija je, ni koji joj je broj, ni kako se ono predgrađe zvaše, gdje je vidjeh, velim, ništa. Ni žive duše ne ugledah nikad u njoj, ni oko nje. A opet, toliko bih voljela znati, tko je onda živio u njoj!

Šećući jednoga zimskog dana, kad je bilo mnogo, mnogo snijega na zemlji, a mnogo sunca i vedrine u zraku, ugledah u pustom njenom vrtiću, kakvi su već vrtovi zimski, slični malim grobljima sa bezbroj humčića, nekoliko visokih, isušenih sunčanica, pognutih glava . . . Zapravo nema na tome ništa naročito, da se usiječe u pamet, ali drugo je nešto ostavilo u meni vječni spomen na njih.

Preko tih isušenih cvjetova visjelo je crno, izderano žalobno velo (fatalni taj znak korote u ljudi), kojim je vjetar vijao i koje se tako čudno isticalo od plavoga neba i snijega.

Ta me slika ustavila. Bila je toliko čudna i simbolična, a zapravo uzevši, tako ništa.

Pa što je na tome, reći će koji taj, na suhi cvijet objesio netko iz obijesti star, odrpan znak žalosti ljudske.

A opet, ništa ljepše nije mogao da učini. Meni se činilo, da u tome suhom, u korotu odjevenu cvijetu, što živi ljeti samo od ljubavi sunca, vidim i sve ljudske žalbe za prošlim suncima i prošlim ljetima, za prošlim utrnutim radostima.

I danas mi je još žao tih cvjetova zbog ugaslih njihovih blještećih kruna, zbog izgubljenih kraljevskih radosti i slava sunčanih, zbog zaboravljenih, strasnih plesova ljeta . . .

Od srca mi ih je žao, kao sestara svojih.

A danas su pognule glave svoje, ovite velom, i blliješte na suncu, hladnome zimskom suncu, te suhe udovice ljeta.

Ništa one ne traže više za se; od sunca su i glave okrenule, a slijepe oči, koje na suncu súze, u zemlju uprle,

Toliko sam toga vidjela u svijetu iza ove zimske slike, toliko raznih utisaka primila, ali nju mi nije ništa izbrisalo. Ja je danas još gledam kao onda.

Samo da mi je znati, kako sam se baš danas, toga smrknutoga zimskog dana, sjetila vas, raskrunjenih kraljevna vrtnih, čistih ljubavnica sunca, strasnih plesačica ljeta? . . .

IV.

Oko stotinu starih, snijegom zatrpanih, borova i omorika kao stotinu šiljastih tornjeva sa stotinu crnih križića na vrhovima, straži stražu upravo pred nama.

Oj vi tornjevi nevidljivih crkava, glasnici nerazumljivih tajna, vjesnici stare neke pravde, vi stjegonoše neprolaznosti i vječna zelenila, nijemi stražari naši, dajte, izdajte jednu samo od onih tajna, koje vaša mrka usta tako dobro čuvaju, možda ćemo po njoj da naslutimo druge.

Izađite jednom samo iz svoga vjekovnoga mira, koji je nama, ljudima, tako stran, pogazite jednom samo zakon vječne harmonije i ritma, kome služite, uznemirite se jednom samo onako na ljudsku, i bit ćete nam bliži.

Vi kao da i niste drveta života, ni djeca radosti zemljine, zato na križiće vaše na vrhovima sjedaju samo crne vrane, te zlokobne ptice zimske. Ima u vječnome zelenilu vašem nešto, što smućuje i ptice i cvjetove i ljude. Zato vas ni cvijeće ne voli i izbjegava sjenu vašu i zato sunčani ljetni leptiri vole da obiđu kad samo mogu starozavjetne čadore vaše, što mirišu mirhom i tamjanom i što su odijeljeni od svijeta i od sunca

teškim zastorima od mrkoga baršuna vašeg. Zato i ptice, te vesele i žive pjesme zemljine, brzo ostavljaju tamnjanom posvećeno tlo vaše i idu tamo, gdje se sve šareni od bójâ . . .

Da mi je samo znati, čemu za volju odrekli ste se šarenog cvata proljetnoga i krvavoga labuđeg pjeva jesenjega, i prokleli cvjetnu radost zemlje i odjenuli se u ruho zavjetno, ruho odricanja : mrku kostrijet, koju ne uništuje ni kiša, ni zima, ni led?!

Velik mora da je zavjet vaš i teška žrtva i gorko odricanje ovo.

Možda je sve to samo grč neki, koji vas je ukočio iza velike neke davne i pradavne bure, a možda samo nužni pokoj iza prevelika cvata.

A možda je to već onaj savršeniji oblik bivovanja, kad se više i ne čezne za cvatom, za šarenilom, ni za pjesmom, već se živi mirno i spokojno i bez želja, koje smućuju. Ta možda ste vi upravo mudraci zemljini, stari njeni mudraci sa sjevera, koji navješćujete onu posljednju mudrost njenu, mudrost zaleđenih vrhova i ukočenih pokreta.

Možda ste i simboli samo neke misli ili nekoga osjećaja, koji je davno izumro među ljudima, pa živi jedino danas još u vama i po vama, simboli neke žrtve, koja se neprestano prinosi i prinosit će se, dok bude svijeta i vijeka.

A možda niste ništa drugo, nego samo branići naši, koje će najposlije snijeg da zatrpa zajedno s nama . . .

Ali ne, vas će biti i onda, kad nas više ne bude, pa ćete svojim tornjićima obilježavati posljednje stope i dahove ljudske.

A opet gledam li vas uveče, kad zvijezde sjedaju na vrške vaše i pale svijetla svoja na granama vašim, i pozlaćuju crne križiće vaše, te kad utonete u tamno sinje zimsko nebo, onda zaboravljam sve ono, što sam o vama danju mislila, i vi mi se činite onako snijegom pretrpani kao neki sjeverni stari kraljevi iz priča, koji su prastari i dobri, dobri . . ., koji vole ljude i poznaju ih u dno srca, koji razumiju sve dobre namjere i sve lijepe tajne misli njihove, koji, jer su toliko stari, drugim očima gledaju svijet...

Noću ste plavi, plavi, mekani i blagi, činite se kao poslanici iz dalekoga nekog svijeta dobrote, koju mi i ne poznamo, već je samo naslućujemo, kao glasnici vječne jedne misli, neizrecivo svijetle i jasne, koja rasvjetljujc mozgove naše iskrama svojim i koju poznamo tek po mrvicama svijetla njena. Misli, koja se vječno upaljuje i nikad ne može posve da utrne.

O vi čudna, draga drveta osame naše, vi nepoznata braćo naša, možda i ne slutite, koliko ste ušli u nebrojene živote ovdje! . . .

V.

Ležimo po sedam sati na dan i u tom ležanju cio nam je život.

Sedam dugih i teških sati, koji nam se uvlače u kosti i ispijaju sile, naprežu mozak i zbunjuju dušu, donose očaj i unose nemir, teški, dugi sati, kojima čovjek ne može da dočeka kraja. Strašni, najstrašniji sati života.

Sati, tako čudni i strani, oprečni svima dosadanjim satima i zakonima živovanja, sati, koji znače negaciju njegovu i našu, potpuni poraz živa čovjeka.

Sati mirovanja, slični robiji, koji polako ubijaju svijest o dosadanjem životu, a otvaraju vidike u novu provaliju, s onu stranu njegovu. Teški, krvavi sati.

O te sate, kao o neke ograde, zapinje vrijeme, koje je nad nama. O njih zapinje i misao naša, što sjeda na njih kao ptica na plotove, koja, čim sjedne, misli opet na to, kako će da odleti.

Očaj uhvati čovjeka.

Glava eto puna misli, koje kao mahnite vrve, vrve, uništuju se, ubijaju i iznova rađaju, uši još pune hùke, koju svaki sa sobom iz svijeta donosi, mišice, pune pokreta i ritma životnoga,

a ovdje ništa, već samo mirovanje i osjećaj da dolazi — tišina. Ti časovi su grozni. Časovi, kad se izmjenjuju dvije straže: ostavlja nas život, a dolazi tišina.

Od svega toga mi smo tako umorni, a vrijeme odmiče polako.

Ali pomalo, u čovjeku se počinje da budi smisao za te duge, grozne sate mirovanja, on ih počinje razumijevati, voljeti, one duge, na oko prazne, slijepe sate. Počinje osjećati, kako su mu miliji, sve jedan za drugim, kao nepoznata brojna braća, što se razišla svijetom i sada se sretaju i prepoznavaju.

Po njima čovjek zavoli dan, zbog dana počinje da voli život, jer ga uči razumijevati u svakoj njegovoj čestici vremena, u svakom novom svijetlu prema podnevu i svakoj novoj sjenci prema večeri.

Sati.

Mi svakome posebno u oči pogledavamo, lovimo ih i osjećamo, kako nam upravo kroz ruke prolaze kao more kroz oka male mreže ljudske, oni razni, razni sati dana.

Onaj bosonogi, mladi jutarnji deveti sat, što ostavlja prve stope svijetla u zraku, pa ona plaha, lijepa jedanaesta ura, sa prvim blagonavještenjem podneva, za koju ljudi tako malo znadu, pa oholi podnevni čas, kome se klanja zemlja i nebo, zvona u zvonicima i ljudi po kućama, pa treći i četvrti nejački sat, ta dva brata blizanca, što umiru od plavih sjenka poodmakloga dana, pa sinji kao more dubok, a kao nebo taman, šesti večernji sat, sa svima otajstvima mraka i noći . . .

Eto, sve ih tako poznamo, sve po broju i po redu, proživljujemo ih u bíti njihovoj i osjećamo, da živimo. Svijesni smo si toga i veselimo se. Tako živi još samo drveće u šumi i ptice na granama.

Volimo i blagosivljemo tu dosad nepoznatu braću našu, sate.

I sada eto, to nisu više oni sati, koji čovjeka u životu toliko muče i progone i kao sitnim nevidljivim nožićem neprestano ga na dijelove cijepaju, koje s urom u ruci dočekuje i ispraćuje kao dosadnu i mrsku čeljad, ne, to su sada dijelovi nas samih, to su dobre naše misli, to su lijepi osjećaji naši, što bijelo cvatu i bijelo venu, to su doživljaji naši, goli doživljaji duše, što se osamljena nesmetano zagledala u vječnost.

I sada nema više sati, ne, nema sati ni na nebu, ni na zemlji, sve je samo jedno veliko beskonačno lijepo bivovanje, neodređeno i neodmjereno, koje tako umiruje.

A i misli, te sitne krtice mozgova ljudskih, smiruju se, talože, utihuju. Nestaju. Zaboravlja se. Neizrecivo se zaboravlja sve, što je bilo. Čovjek prestaje i da se sjeća. Ta čemu da se ičega sjeća! On i ne misli ni na što. Ne misli ni na to, odakle je došao, ni kakvoj je zajednici pripadao, ni što je u životu dosad radio, ništa. Uvjeravam vas, ovdje se ležeći sve zaboravlja. Kao iza smrti.

Je li to umor, što ga ovi blizi bregovi i ovo blizo nebo pred nama donose ili početak snage, koja ulazi iz tolike blizine neba i bregova. Tko da to zna!

Zaboravlja se.

Čovjek počinje da osjeća, kako zapravo i nema mnogo raznih misli, već je jedna jedina velika Misao u životu, koja ispunja svemir i čovjeka i koja kruži nad glavama, Misao neizrecivo lijepa i utješljiva, koja povezuje čovjeka i svijet oko njega u jedno, sa svime onim, što je bilo i što će biti. . .

I tako nema više ni sitnih misli, što toliko umaraju, ni sitnih sati, što tako skučuju, sada je u nama i u svijetu jedna jedina Misao, koja se ne mrvi na dijelove i jedno veliko Vrijeme, koje se ne drobi na sate.

VI.

Magla. Sama magla. Već cijeli dan i cijelu noć. Do nogu nam je upravo pala. Sav se svijet sakrio iza nje.

Onako bijela i neišarana, bez kontura i bez jezgre, veliko jedno ništa, neizreciva široka mogućnost svega i svačega, a zapravo ničega, — čudni je, tajanstveni gost zimskih dana.

Volim je, koliko i sunce, možda i više.

Volim je upravo stoga, jer donosi neizrecivu neku slobodu na cijelome tijelu. Ništa tada ne sputava uda, ni ne pritište dušu; ta od bezbroja tolikih oblika u svijetu čovjek postaje neslobodan.

Beskonačno se može u nju da ispruži ruke, a da se nigdje njima ne zapne i nigdje ne osjeti, da su mu druge ruke smetale ili zadale bol. Hvata se i lovi, za čim čovjeka baš želja obuzme, lovi i nezasitno grabi, a što se ulovi, zna se, da nije oteto čovjeku, i da nitko nije pri tome uskraćen i ni u koga probuđena zavist, da se to ne vraća ni danas ni za vijeke, da se o tome nikome ne polaže računa, pa ni samome sebi, ni pred kim se ne opravdava i ni pred kim iz zahvalnosti ne sagiblje koljeno.

Hvata čovjek, hvata maglu, a vuče blaga neviđena i neobilježena.

I ruke rastu, rastu, velike su i dugačke koliko i svijet, i love, love, grabe čuda neslućena, što dozrijevaju između neba i zemlje, o kojima čovjek sniva, kad se noću smiješi . . .

Bože, što će na kraju krajeva da ulove i što će kao najdražu svojinu da sakriju na grudi?!

VII.

Sve je tako tiho, jednostavno i razumljivo.

I najednom počinje da na tu veliku jednu Misao i veliko Vrijeme, što je nad nama, pada sitni, sitni snijeg . . .

A on pada tako tiho i polako kao da se boji da ne povrijedi čije rane i ne padne kome na teret.

Pada, pada i gradi u nama i oko nas humke i smètove, lomi grane naše i zemljine, kiti srebrom grmlje duše i svijeta, lèdi suze ljudske vidljive i tajne, isplakane i neisplakane, te ih niže o grane jeline, baš o križiće njene, sitne i crne.

Pada i ukočuje živote velike i male, i stišava sve, što je živo i glasno.

Pomrle ptice naše leže po putovima, a cvrkuti njihovi zadnji, smrzli se u zraku.

Pokopao je sve, što se dalo, upokojio sve, što je mogao, i sad je bijela tišina legla svuda oko nas, kao da je u svijetu zauvijek zaspao i čovjek i bog . . .

VIII.

Čudno je to, što proživljujemo.

Mi, kao da nismo više nosioci sudbine svoje. Odvalili smo je s leđa i predali u ruke ljekara, koji ih sada nosi i koji daje smjer i sadržaj životu i danima našim.

Osjećaj je to potpune neodgovornosti za se i za svoj život, osjećaj tako lijep, kao da nas je netko stavio na tuđu dušu, i položio u tuđe ruke, odriješio svih dužnosti i svih briga i rekao: hajde, živite samo! —

*

Ima dana, kad se čovjek i pobuni. Pobuni se protiv te velike tišine i samoće, toga vječnoga skupljivanja u se, i htio bi da bježi daleko nekud, gdje ima stiske, vašara, darmara, da izbjegne osjećaju velikoga Vremena i velike jedne Misli, dolje među ljude, gdje se drobi i misao i vrijeme, gdje ih se mjeri kao robu i plaća kao nju . . .

IX.

Šume, navlastito daleke šume četinara, s onima plavim, ultramarinskim sjenama, koje kao da zajedno s drvetima iz zemlje rastu, — bude vizije u duši o nečemu velikom i neshvatljivom, što još nikad nije bilo, ali bi vazda moglo da se zbudne, ili, šta ja znam, možda je davno već i bilo, i nikad više ne može da bude.

One su sačuvale nešto od pratvari i od one prastare sile, koja se drugdje kroz vijekove rasula i razmrvila, ali u njima ujedinjena i nerazdijeljena još dalje živi.

One jedine, čini mi se, vječno budne, viđaju još u snima svojim lice Gospoda nad tamnim vodama i pamte dan, kad su prvi put krenule zvijezde, i kad se prvo sunce rodilo, i mjesec prvi put obišao noćno nebo.

One imadu u sebi nešto od starih patrijara, proroka i apostola. Bit će da imadu dušu, sličnu njima, dušu, veliku i duboku, zatvorenu u starozavjetne kovčege svoje kao u knjige starostavne, kovčege, koje još nitko nije rastvorio; koji će se rastvoriti možda jednom, kad dođe čas, kad dođe možda novo čovječanstvo, što će diskretnije živjeti, s više zataje i više tišine, a s manje vike i nemira, nego li ovo današnje.

Zato i u govoru njihovu ima nešto teško, odmjereno, strogo.

Šum svih ostalih drveta neki je brbljavi, tričavi, razmaženi šum, što mnogo buke pravi, a malo znači, dok je šum četinara neki pràšum, dubok i težak kao i šum mora, a ritam mu odmjeren, stalan i vječan, kao onaj davni pràritam svijeta.

Nigdje se on nije tako čisto uščuvao kao u moru i u tim crnim šumama. Upravo kao da je izašao iz svih ostalih stvari i bića, a ušao u njih, da po njima vječno živi i kroz njih se objavljuje ljudima.

X.

Kad magla i snijeg súze svijet, onda oči daleko vide. Vide ono, što nikad prije nisu vidjele, kad su horizonti zemlje daleki i vedri, kad je svijet u bojama i nebo u plamenovima.

Vide duboko u sebe : cijelo svoje nebo, od kraja do kraja, i cijeli svijet svoj, kako je velik i dugačak. I na tom nebu misli svoje, što kruže u ledenoj nekoj bistrini i odrazuju se u isto tako ledenu i jasnu ogledalu, misli, što su tako oštre i jasne kao zvijezde, koje plavo, ledeno zimsko nebo hrani.

I ništa tada ne može da obmane i zavara : ni horizonti, ni boje, ni svijetla. Sve je jednostavno, prosto i dogledno.

Zimi je svijet sintetičniji; pregleda se s nekoliko oštrih pogleda i ocrta s nekoliko ploha i isto toliko linija; slike su smirenije, oči ljudske odmornije, sjetila oštrija a čovjek sam budniji...

Proljeće, ljeto i jesen obmanjuju ljude, zaluđuju ih. Jer tada, kad u svijetu procvatu boje, a s bojama radost, ona pradavna poganska radost čovjekova, tada klizne duša naša u svijet, pa će da luta kao zanešenjak, kao križar, da ide na

božji put, pa da nije boj za one, koji će da je povedu u neznane krajeve . . .

I hodočastit će brdima i dolinama, spavati uz rijeke i odmarati se u hladu sljezova, lepršati na zvijezde i topiti se u mjesečini.

Jesen će istom da je potjera kući, jesen, što ubija onoga poganina u čovjeku, jesen i kiše, što peru boje i uništuju cvjetove, što brišu linije i dave zvukove, teške tužne kiše jesenske, što ih tako mučno podnosi čovjek.

I tada će istom duša, kao bijela ptica da se smiri i da procvate u sebi, u svojoj vlastitoj ljepoti.

Zato, čujmo, što ona govori, kad cvate, i poklonimo se zimi, jer je slava budna čovjeka!

XI.

Uvjeravam vas, da je bezbroj puta lakše od zore do mraka raditi i kretati se, nego mirovati u tišini tako blizu nebu, i u sebe vječno kao u neko zrcalo gledati i odrazivati se u još većem golemijem zrcalu, koje nam je nad glavama, i tražiti, gdje da se smjestite između čovjeka i drveta, kome da bliže priklonite glavu i kome iskrenije da otvorite srce.

XII.

Večer je, a snijeg pada.

Na najvišim vršcima drveta posjedali gavranovi, crni, veliki, proždrljivi, i zagledali se u svijet kao čuda neka crna, kao zamišljene šimere one sredovječne, što na katedralama broje stoljeća . . .

Stisli se kao crni cvjetovi zla na nedužnima bijelim, ispruženim granama omorika. Upravo na vršcima njihovim i to je ono lijepo na njima, što vole baš vrške drveta.

Stisli se i šute.

Snijeg je bijel i čist, a oni su crni i zli. Snijeg se nije okaljao krvlju ljudskom, a oni su ispili mnogo, mnogo krvi junačke i najeli se mesa njihova živa.

I utihli su pred snijegom ti razbojnici šumski, ti grobari junaštva na poljanama bojnim, ti crni simboli vječne gladi, što se šulja podzemljima ljudskim, vječne gladi za grabežem, koju raspaljuje slani miris krvi ljudske . . .

Gledam ih i najednom mi se čini, da ih poznam. Da, da, to su stari gavranovi naši, stari stoljetni grobari tamo možda još iz Petrove gore, sa Kosova, ili sa svježih naših novih poljana

bojnih, što nikad ne ginu, već sve nesreće preživljuju i svakih se stotina godina bude, da se nahrane živim mesom i da opet spavaju, dok ih ne obuzme želja za novom krvi . . .

Gdjekada eto, onako napo saneni, razlete se svijetom, pa dolaze i amo, i grakću nad pustim poljima i pred prozorima osamljenih stanova ljudskih, grakću vazda isto, što nekad, to i danas. I ne mogu drukčije, kao ni teški grješnici oni, koji danju i noću vide i sanjaju jedno, i govore svagda isto, proživljujući bezbroj puta zločin svoj . . .

— Matero jadna, — čini mi se da grakću kobno u to sivo predvečerje zimsko, — u crno uvita, vidio sam ti sina tvoga na sjeveru i na jugu, u dimu i vatri, i nahranio sam se mesom njegovim i tvojim, i nisam te požalio . . .

— I tebe sam, sestro jedinice, zamijenio u posljednjim časovima brata tvoga rođenoga, kad je sav krvav i oznojen posljednjim znojem, tiho dozivao tebe, da mu staviš ruku na plameno čelo, nadvio sam se na nj, kljucnuo ga u glavu i zakriknuo: — Putuj sretno, junače! . .

— I vjerenika sam tvoga vidio, o djevojko bijela, kad se uveče prije bitke smiješio suncu i ime tvoje ponavljao tepajući, ljubeći maramicu tvoju bijelu i pram kose tvoje crne, koji je vezivao u nju i na njedra je krio, praštajući se sa svijetom . . .

Eto, to oni grakću i cere se ljudima pred prozorima.

Ali kad snijeg padne, ušute.

Onda u bijelom snijegu vide crne svoje sjene i stisnu se i smotaju, da ih se i ne vidi, krvnici crni . . .

Ali uza sve to ima na njima nešto zbog čega ih volim. Bit će zbog onih vizija, koje besvijesno prolaze njihovim ptičjim mozgovima, onih slika, koje su se redale pred njihovim očima, slike drage iako žalosne, koje nije nitko živ tako izbliza i tako mirno gledao, osim njih, crnih gavranova, i samoga Boga osvetnika. Slike očaja i tuge, koje su oživljavale naraštaje i budile pjesme u dušama . . .

Volim ih eto tako zamišljene na drvetima, kô što volim šimere one sredovječne, što na katedralama broje stoljeća.

XIII.

— Vjetre ti zimski, što tako slobodno vrludaš, kud te volja, zar si zaboravio, da si nekad u meni imao luda prijatelja, koji je s tobom lutao, kud je samo mgoao. I nije tome tako davno.

Da mi je sada poći s tobom, pa da se provlačimo kroz šikare, probijamo kroz doline, bježimo cestom, pa se onda bez daha ustavimo i osluškujemo telegrafske stupove, što su na mutnom danu propjevali, i lovimo vijesti, koje si ljudi iz dalekih krajeva šalju.

O te vijesti ljudske! . . . Lažne i prave.

Hej, vjetre, a kad ću ja da čujem onu jednu vijest, koju toliko godina čekam, a da ne znam, ni tko će mi je poslati, ni s koje će strane svijeta doći . . . Ali hajdemo dalje, možda ćemo putem sresti koga, tko će nam dati malo, malo pismo, u kome će biti velika jedna sreća . . .

Vidiš, vjetre, pravo rekoh, da u meni imaš luda prijatelja, koji nikad ne će da se otrijezni i opameti. Koji će vječno srljati svijetom i vječno tražiti ono nešto, u čemu bi našao potpuno udovoljenje svoje, odgovor na sva pitanja i rješenje svih zagonetaka.

Reci, vjetre, kako se u tvome svijetu naziva to, što mi ljudi tražimo! Jer to, što tražimo, nije ni samo ljubav, ni samo novac, ni samo rad, ni samo žrtva, ni mir sam, ni vječno kretanje, ni prolaznost, ni vječnost, ni sam ideal, ni sama zbilja . . .

Ono nešto, što mi tražimo, moralo bi da u sebi sadrži sve to i još sve ono drugo, što ljudske riječi ne mogu da iskažu.

Pa da nisam pravo rekla, da sam tvoj ludi prijatelj!

Tražim ono, što kroz vijekove ljudi još nisu našli, premda umiru, tražeći.

O tim stvarima ne govorim s ljudima, ne volim da o tome zborim s onima, koji su isto toliko nemoćni kao ja. Tebi volim da to kazujem jer ti si sila, ti možda ipak pokazuješ trag il' naznačuješ put nama, koji tražimo.

Tamo, kud mi ne možemo da dopremo, tamo je možda put rješenju našem, tamo je ključ razumijevanju svega, što je nerazumljivo.

Zato, vjetre, ja te ne ostavljam, ja ću s tobom, pa ću možda da natragam put, kud se ulazi u carstvo potpunoga udovoljenja ljudskog.

XIV.

Pola pet. Mrak je rano pao, jer već odavna nije bilo sunca.

Snijeg propadiva. Vidi se, nije mu stalo da utvrdi svoje bivstvo, pada samo onako da padne na omorike i da tamo ostane. Gdjekad mi se čini, da snijeg pada uopće samo zbog jela, omorika i crnih njihovih šuma; one i snijeg vole se platonskom nekom ljubavi.

Šutimo. Slavimo badnjak. Svaki na svoj način, kako zna, a opet svi jednako, ležeći kod — 5° uz jele, snijeg i zvona.

Zvoni kroz snijeg, laka zimska vijavica pjeva glasom metalnim.

Zvoni, bogzna gdje i u kojoj crkvi, mi slušamo svaki svoja zvona. A ona se njišu, rastu, idu s brda na brdo, gaze snijegom, dolaze iz daleka i umorna postajkuju među omorikama, onda opet idu brzo, brzo, da se najposlije utope u nama.

Zvona dolaze, naša zvona, za svakoga druga. Polako se njišu tornjevi kroz daleku maglu i smiješe se. Davni, poznati dragi tornjevi. Sve jedan za drugim. idu u povrci.

Najprije sivi, tupi toranj iz Fribourga, s glasom, koji je u ljubičasti baršun presvučen, pa toranj Wawelski sa metalnim srcem svojim, punim nade, pa tromi teški Nôtre-Dame sa Seine sa svojim prastarim, izvježbanim glasom i najposlije dva bijela tanka tornja sa Kaptola u gotskim čipkama i zlatnom križiću, što pjevaju skrštenih bijelih ruku glasom dubokim, upravo iz duše . . .

Zvone. U sav glas. Ja zatvaram oči i kroz snijeg slušam i gledam te simfonije zvukova i boja, koje ta zvona bude iz mrtvila, i te ritmičke povorke ljudi, što bez riječi tiho prolaze kraj mene spuštenih glava.

Zvoni.

Kod mene počinje Božić. Onaj davni prastari Božić čudesa, kad na rukama djevice dobiva život čedo nezačeto, kad u duši iz preobilja trpnje, pečali i pregaranja uskrsavaju mrtva čeda i mrtve ljubavi, i kad se svaka muka pretvara u ružu, a svaka bol u bijeli glogov grm, što cvate i bode u isti tren.

Jest, to je bio Božić između čuda i zbilja, kad čudo postaje nečim prirodnim, a ono, što je prirodno — čudom. Kad čovjek u nekoj posvemašnjoj koncentraciji čuje bitak svih stvari i osjeća snagu, da oživljuje nerođena čeda i tugu svoju pretvara u sreću.

To je bio zaista Božić, a ono sve kasnije, što je došlo : zajednička večera i okićene sobe i rasvijetljeno drvce i stajaće haljine i Bethovnova Deveta, sve je to iza onoga prvotno proživljenoga izgubilo svoju vrijednost. Učinilo mi se sve kao praporac, koji zvoni prazan, limen i pust.

XV.

Onizak, kljasti i ružni noćobdija, da dan nije vidio valjda ružnijega čovjeka od njega, što je san svoj za svagda žrtvovao, da ga nama osigura, obilazi noć na noć, svake pola ure oko kuće naše, što u noć zja bezbrojem crnih, otvorenih svojih prozora.

Ide on, ide hramajući, — mi sve kroz san osjećamo taj nejednaki korak neravnih njegovih nogu, — i čuva sne naše, blage i teške, dobre i zle; ide uvijek uokrug, uvijek oko nas i oko te kuće naše u snijegu, upravo ispod prozora naših.

Ide ružni, bijedni noćobdija, taj čuvar dalekih snova ljudskih, dok vani piršće nebo od zime, a lisice neugodno laju od gladi u prikrajku šume, da nas sve srsi prolaze.

Pa kako bi čovjek mogao da mirno spava?!

Da mi je samo znati, zašto taj strani čovjek bdi za nas i zašto je nama žrtvovao sne svoje?

Zašto izbjegava dan, a služi noći?

Zašto ne miruje sa zvijezdama i ne kreće se sa suncem?

Tà noć ispija sile njegove, tišina njena zbunjuje mu dušu, studen mu dočarava tople životne sne, koje možda nikad više ne će usniti, a

svijetla naša, što gdjekad planu, i opet ugase, mora da bude u njemu bijes i zlobu . . .

Ali čini se, on ne zna za sve to, bit će, da mu je noć milostivija od dana, zato joj on i služi.

Noć ne mari za to, je li tko ružan ili nije, noć ne upire prstom u njegove kljaste noge kao dan, noć ne zaluđuje ljude svijetlima, bojama i sanjama svojim, noć je dobra, noć je patnička i blaga prema svima ostavljenima i ružnima . . .

Tad ga nitko ne susreće i ništa ne pita, nitko ne zastajkuje za njim i ništa od njega ne traži.

Ide, ide noćobdija u koži i krznu, po ledu i snijegu i bdi nad snima našim, dalekim i stranim, a mala izdajnička ura na njegovoj ruci ujutro će da kaže, nije li možda ipak prodrijemao koji sat.

XIII.

O lijepi oni časovi, kad se zameću tragovi i granice nebu i zemlji, satima i vremenima, kad se pod velikim snijegom naslućuje samo, da dišu šume, da se znoje brda i da se duboko u mraku spremaju kolijevčice nebrojenim životima primula, ljubičica, anemona i đurđica i da mali potoci gorski ukočeni leže u staklenim lijesovima svojim kao nevina djeca s vijencem od bijelih zvijezda na glavi . . .

Divna ona maglovita jednoličnost svega živoga i neživog, onoga gore i ovoga dolje, u nama i oko nas.

Zvijezde.

I.

Car nous voulons la Nuance encore
Pas la couleur, rien que la Nuance.
Verlaine.

Poznate li one čudne plave sunčane svjetove božje, što uskrsavaju u siječnju i veljači između 3. i 4. popodnevne ure na dalekim ravnim poljanama snježnim?

Svjetove fantastične, lude, neviđene, što ne nalikuju ničemu oko nas, ni onome svijetu gore u visinama, ni ovome dolje, našemu.

Svjetove dugih nekih plavih linija, pravih i krivudavih, koje poput mističnih putova sijeku polja uzduž i poprijeko, kojima nije nikad još krenuo nijedan putnik i koji, otkako svijet postoji, nisu još doveli ni do kakva cilja, svjetove čudnih nekih sjenki, toplih i mekih, što su legle pod smrzla drveta i među smrzle brazde poljske, nekih znakova i likova, što se utisli u snijeg kao nepoznati tragovi još nepoznatijih stopa ili kao nerazumljena slova prastare neke azbuke, kojima još nitko nije doznao značenja.

Svjetove naročitih nekih svjetala, što vrcaju i bliješte na tim plavim čudnim putovima, i

u tim plavim poleglim šumama, dugačkima i uskim, i u protegnutim, ispruženim granama fantastičnoga toga drveća, na koje ne sjedaju ptice i koje ne lome ljudi i na čijoj se vatri nije ogrijala nijedna duša... Svjetala, što dršću i plamte poput malih sitnih svjetiljčica i njišu se na tankim bijelim nitima i osvjetljuju te fantastične vrtove zimske, što se sa suncem upaljuju, a i trnu s njime.

Dan na dan gledam te svečanosti zimske, kako počinju i kako se svršuju pratim tu igru plavih nijansa, to rađanje i postajanje umišljenih nekih svjetova i uživam u tom priviđenju.

I cio svijet i život pričinja mi se tada samo jednim doživljajem, priviđajem jednim, što se sa suncem pali a i gasne s njime.

II.

Sunce!

Sve je prepojeno njim: brda, doline, kolibe i ljudi. Sve, što živi i što se miče, a i sve, što živi, a čini se, da je bez života.

Sunce i sreća! Život i sunce! — cvrkuću jednolično, već nekako proljetno žutomodre sjenice, skakućući po nama, mirno i bezbrižno, kao da im čovjek nikad nije bio neprijatelj, niti će im biti, o suncu sanjare i crveni, riđi češeri oni, što se danas zarumenjeli kao božićne jabučice na vršcima omorika, zaluđeni i razigrani od svoje ljepote i mladosti i teška mirisa omamljiva ulja...

To je danas poplava sreće, veselja, mirisa, svježine i glasova.

Na suncu je progovorio svijet.

Oko nas u našoj tišini kao da je probilo bezbroj rijeka, potoka i slapova, i sve se to sad nekud ruši, valja i pjeni, šumi i žamori, a pod nama negdje, dolje u nizini kao da svake minute kreće bezbroj vozova nekuda u svijet, što sopte i sikću i lome kotačima, oko nas kao da su propjevali svi pijetlovi, zalajali svi uokolni psi, i uzgraktale se sve vrane naših šuma...

Sada znamo da nismo više neka posljednja preostala skupina ljudska, sad opet osjećamo,

da još ljudstvo živi osim nas, živi i pati se dolje 800 metara pod nama i daleko još negdje nad nama i da smo mi živ dio njegov. Kako lijep osjećaj!

Sunce! Sunce!,

pocikuju mlade djevojke u današnje jutro, uronivši bijele svoje ruke u hladnu vodu, što miriše na jutro, na blizo proljeće i mirise, kliču, rasplićući svoju svijetlu, tamnu i crvenu kosu, kroz koju provlače tanke prste, i šire je na suncu, da sve ljeska i prelijeva se svim inače nevidljivim prelijevima i ljescima. Svaka se vlas napose veseli životu . . .

Sve je podjetinjalo od veselja.

Smije se i klikće danas svagdje, gdje sunce tako sja, kao kod nas, doziva se i želi dobro jutro nebu i svijetu i svakom čovjeku dobre volje, pocikuje se, smije glasno, glasno, da smijeh taj leti zrakom, jekom ječi o još dalje visine, da i one vide, kako se veseo, suncem opojeni čovjek, smije . . .

III.

Borovi i omorike se uznjihale kao brodovlje, koje će da krene.

Uznemirili se jarboli njihovi, zalepršalo bezbroj zastavica zelenih u znak vesela odlaska. Jarboli se priklanjaju i spremaju za put, govore nešto, šapuću i grle se kao sestre, kad su radosne.

A gore nad nama oblaci, veliki i bijeli kao grdesije neke, blizi su i niski, upravo vise nad glavama našim i ni da bi se makli. Neugodni su. Nepokoj ulijevaju u dušu.

Zašto danas baš stoje, danas, kad sav zrak997 ršće, kad su omorike nespokojne i veselo klikću, i kad misli moje nemirne i čuvstva moja vrela, kad rijeka života prolazi žilama mojim i puni ih snagom, kad bih htjela da poletim u svijet kao vjetar, da uđem među ljude kao sila i prodrem u srca njihova kao pjesma.

Zašto oblaci danas baš stoje, danas, kad bih htjela da vidim, kako lete kao gdjekad, kad poput gusarskih šajka jure nebom, ili poput jata istočnjačkih ptica putuju dalekim visinskim oceanom, putuju ludo i bez straha, ne mareći za ljude, za granice zemalja, za rijeke ni za mora, ne ma-

reći za danas ni za sjutra, za prošlost ni za budućnost . . .

Zašto zeleni barjaci omorika veselo vijore i zašto se naši jarboli vječno njišu, i mi se vječno spremamo, a nikad ne krećemo kao ni ovi današnji teški, neprijateljski oblaci?!

IV.

Nekoliko mjeseci i sve se izmijenilo u čovjeku, svi se pojmovi pobrkali, tako da danas i ne znam, ima li razlike između živjeti i umrijeti, — možda je i nema, — samo znam, da je razlika između živjeti i živjeti.

Tu se mirujući uviđa, da je sve, što se dosad zvalo životom (agilnost, energija) nešto prividno, neka iluzija života, a u mirovanju je upravo najčišća ljepota njegova, u mirovanju, koje znači akciju s onu stranu pokreta i gibanja, u njemu je snaga i početak onoga, što otkriva razliku između — živjeti i živjeti, a briše je između — živjeti i umrijeti.

V.

Danas sam u sobi i igram se sa suncem. Ono mi je na suprotnom zidu isprelo tanku zlatnu mrežu, u koju se love moje misli. Od časa na čas ulovi se u nju i sjena lišća, što se suho njiše pred prozorom još od prošle jeseni.

Ali čudno, misao moja nije dugo ostala u njoj, bit će, da je onu tanku zlatnu mrežu smetala i vrijeđala čovječja misao, pa ju je izbacila kao teret, a sama se preobrazila u nešto novo i drugo, u gušatericu zlatnu i mrko ispjeganu, pravu pravcatu gušatericu s krunom na glavi. Neku carsku gušatericu, iz čije je krune malo kasnije iskočilo — samo sunce.

I sad je ono kod mene u sobi kao draga daleka neka duša.

Najprije mi je sjelo na rub kreveta, onda mi je stalo da ljubi vrške prstiju, pa obje ruke, pa čelo i usta, dok nisam cijela nestala u plamenu sunčevu . . .

I tako se mi mazimo u toj samoći, veliko sunce i mala njegova čovječja sjenka.

Dobro nam je zajedno. Pazimo se i razumijemo. Poznamo se odavna već, od onoga dana,

kad se na jedan Veliki petak okom u oko srelo sunce sa petogodišnjim mojim ja.

Da, jednoga Velikog petka je bilo, kad je ono polilo svojim svijetlom bijele postaje Kalvarije i zlatom i crvenilom protkanu procesiju, svijetlom, koje je bilo tako neizrecivo jasno i zlatno, da je probudilo oči dječje i upalilo malo djetinje srce.

Bogato ti, drago, veliko sunce, pamtiš li taj dan, jesi li ga upisalo u veliku zlatnu knjigu svoju ?

Dan, kad si položilo ruke i duhom napunilo jednu malu čovječju dušu?

VI.

Ovdje gore, visoko u brdima, naučila sam, da je jedino realno u životu ono neshvaćeno i nerazumljeno, ono, što ljudi nikad nisu prozreli, nikad izmjerili ni slovima označili, pravcima ni krivuljama ocrtali, ni sjetilima zamijetili. Jedino to je, što ljude u životu drži i što pokoljenja goni da postaju i da ugibaju.

I da nije zbog toga, ne bi uopće bilo gradova ni crkava, brodova ni bolnica, tunela ni golemih kolodvora.

Sve je to zbog onoga.

Čovjek dube kamenje i diže balvane, razvija barjake i postavlja jarbole, gradi dimnjake i tanane minarete, sve to zbog onoga . . .

On pruža ruke uvis, i klanja se do zemlje, a očima lovi onu najdalju daljinu i opet zbog onoga . . .

On otpravlja lađe i tjera željeznice, dube tunele i ruši bastije zbog onoga nerazumljenoga.

On bi očima, rukama, tornjevima i minaretima, jarbolima i barjacima htio da ulovi i shvati ono jedino realno: neshvaćeno i nerazumljeno.

Duše mi, to i jest ono najljepše, što u životu imamo.

Jer onoga dana, kad bi čovjek sve razumio i shvatio, umrlo bi ono nešto lijepo, što on nosi u očima i u duši.

Onda niti bi više razvijao barjake, niti u svijet odašiljao lađe, niti bi se penjao na minarete, niti gradio kule. Umro bi. Umro u sebi i zašutio.

Jedino tako zamišljam pravu smrt čovjeka.

VII.

Dugačak, uzak oblak kao crvena korablja plovi smirenim večernjim nebom.

Lijeno, polako, kao da joj je barkar pozaspao. A možda on i ne spava, već se samo sakrio na dno čuna i ispružen sluša, kako večernje sunce pjeva.

A pjeva ono, pjeva nad dalekim vodama i osamljenim plavim bregovima, a onda tiho skreće za šume kao pobjedonosan barjaktar, koji se sav uvio u svoju rumenu zastavu i srećan će na počinak.

O, te večernje pjesme sunčeve, u kojima se čini, da je toliko tragike i toliko tuge, tako su čudne i lijepe kô pjesma labudova uoči smrti. Ako su i predsmrtne, ljepše su od svih životnih pjesama sunčevih.

One su njegova pjesma nad pjesmama, one su kruna njegovih doživljaja, one su sama duša njegova, velika duša velikoga sunca, koja je predveče najljepša i najšira, tiha i smirena, sveta i puna pjesama.

I nema u njima tragike ni žalosti (kako to ljudi obično misle), nema ni tuge za onim, što nestaje, ni straha pred onim, što počinje. Čovjek

je samo uveo žalost rastanka, jer on vječno nešto žali i od nečega se prašta, vječno oplakuje sebe i druge, žive i nežive.

Ali sunce ne žali, ono na rastanku umirući pjeva i smućuje nas, najmanja svemirska tjelešca, male, male svoje hladne mjesece, što su tako blijedi i jadni bez njega.

Ono nas kroz vijekove uči, kako valja da se umire kraljevski i smireno, i rastaje sa svijetom, a mi to do danas ne naučismo.

Umiremo jadno i kukavno, daleko jadnije i od maloga bijelog labuda, što si pred smrt zapjeva najljepše, što zna.

VIII.

Mi smo ovdje skupina ljudi bez relacije. Ne značimo si ništa, a opet smo si mnogo; što je glavno, jedno drugome ne smetamo da budemo sami.

Mi smo prijazni među sobom, dobri i uslužni, a opet ima dana, kad čovjek osjeti, da se u dnu duše ipak mrzimo. Svi od reda. Svi oni sluge i sluškinje, one bolničarke, te žrtvene golubice u bijelo, bolesnici, svi; oni nas, mi njih... Jedni gledamo u druge kao u muku svoju.

O zašto vi krhke, slabe sestre milosrđa, vazda u bijelo, dvorite nas, što smo jači i možda zdraviji od vas ?

Svako vaše djelo boli, užasno boli i da je pravde i poštenja u nas, valjalo bi da se opremo tome. Opremo, jer to ponizuje; to mora da u vama izaziva vječnu zavist i vječnu zlovolju i vječnu tihu bunu u sebi. I kako bi vi onda mogle da nas volite?!

Pače, vi mora da nas i mrzite, što je i posve ljudski; mrzimo ono i one, koji nam smetaju da postignemo slobodu (kretanja i rada), o kojoj ljudi vječno sanjare,

I tako vam ja eto ne zamjeram ništa i ne tražim od vas mnogo zbog stida i sažaljenja. Vi to možda i osjećate i izbjegavate oči moje, jer volimo da izbjegnemo ljudima, za koje znamo i osjećamo, da nas žale i da u dušama tiho vode o nama računa.

IX.

Vrane... Vrane...

Na stotinu ih je.

Kližu plavim zimskim zrakom, punim sunca, kao male, crne pogrebne barke sa srebrnim kljunovima, pokrite baršunom.

Zastrle su zrak i prekrile nebo crninom svojom.

Kližu, lete, jure... Nikad dosad ih ne vidjesmo u toliku broju i nikad poslije. Bog bi znao, odakle su i kamo će i zašto su baš ovdje kraj nas odabrale put.

Jure i kriješte, kriješte očajno, strašno, kao na buru, na boj, na smrt, a nas sve nešto u kostima boli i cijepa, a u mozgu stište od te očajne njihove krike, koja ne prestaje. I u to antički skladno jutro, koje proživljujemo kao umjetninu neku, pada ta disharmonija glasova kao osuda smrtna svakom ritmu i svakoj harmoniji.

I najposlije, kad čovjek odoli prvome onom strašnom osjećaju, snalazi se i uživi u to i pita se, nije li harmonija nešto čisto ljudsko, skovano, izmozgano, a možda je upravo nesklad prirodan i možda je u njem upravo snaga, ona prvobitna, prastara, neistrošena sila.

Možda je čovjeka kultura oslabila i svladala, i dovela dotle, da mu je samo sklad postao nečim višim, nekim simbolom onoga, što je nedokučivo u svijetu i životu.

Lete, lete te zloglasne ptice zimske, te proročice zla i jada, onim istim plavim putem ispod sunca, kud su maločas prije letjele možda najljepše utvare naše i redale se najljepše slike dušâ...

Sad znamo, što je. Vidimo, gone za jednom, onom prvom, koja im se očajno otima i bori za svoju slobodu. Mora da se zbio zločin među njima. Težak zločin, koji će krvlju da se plati.

Spustile se nad šumu, našu lijepu šumu, punu snijega, što je jutros na suncu prvi put zamirisala, spustile se na nju kao stotinu bijeda, stotinu složenih crnih barjačića...

Krika je sve jača, luđačka upravo, nema joj kraja. I usred toga užasnog krieštanja, koje ni na čas ne će da se smiri, čuje se samo užasan vapaj one vrane nesretnice, što će valjda životom da plati grijeh svoj, smjelost svoju, suvišak snage, ili slobodoumlje svoje (zamislite slobodoumlje jadne vrane, koja se odvažila na neki korak, koji nije uobičajen u svijetu vrana), ili bilo kakvu pustolovinu svoju.

Ja je zamišljam kao neku bijednu vranu, kojoj je bilo dano više snage, pa više životne smjelosti, nego svima ostalima i vjerujte, bilo mi ju je žao. Od srca žao, jer je nekim slučajem ispala iz kola svoga, crnoga kola crnih mračnih vrana, što nose na sebi pečat sredovječja, plašteve himbe i uske, uske, tijesne vidike u dugačkim, spljoštenim glavama.

Kao da se otvorila preda mnom velika sudbonosna knjiga optužbe, gdje je bilo upisano starim slovima na požutjeloj pergameni :

Vrana N., nesretnica, zalutala niskom strašću i pohlepom, odsuđuje se, da životom plati grijeh krvi svoje. I to ne jednim smrtonosnim udarcem, nego pomalo, cijela općina ima da je usmrćuje, od svakoga da dobije ranu, dok ne ugine stidno...

Bit će, da je bilo tako.

Pomalo se stišavalo kriještanje, gubio se, pun žalosti, onaj jedan krik, dok nije umukao — stidno.

Svršila se ceremonija crne, tijesne pravde, sve je ušutjelo. Stišalo se. Još čas i sva se ona crna zlobna povorka sa tijesnim lubanjama razišla zadovoljno, jer eto, jednom je ipak zadovoljeno pravdi u crnome njihovom vranjem carstvu, u kome toliko miriše gnjiležem i laži.

Nestalo ih, odnijelo ih plavo nebo, kako ih je i donijelo, kao male, crne pogrebne barke, pokrite baršunom.

X.

Dolaze novine. Odbacujem te papire, što tako mirišu na katran i štamparijske mračne prostorije (ne znam zašto, ali ovdje gore u toj bjelini, čine mi se sve štomparije svijeta mračne).

Ne čitam ih. Tu ne treba novina. Uvjeravam vas, ne treba ih. Nas se gotovo i ne tiče, što se dolje zbiva.

Glavno je, da je sunce juče zapalo neobično tiho i lijepo, i da su oblaci bili rumeni i smireni, i da su mi zvijezde padale u dušu, i nebo da mi se spustilo na oči, ljubičasto i plavo, kao zavjesa od baršuna, i da sam smirena položila glavu među jastuke i zaspala, gledajući u zvijezde . . .

Ljudi misle, da to nije ništa. A zaista to je više od svih mudrosti, svih pjesama i knjiga staroga i novoga svijeta, što mirišu na katran i uske štamparijske prostorije.

XI.

Oj vi bregovi, bregovi, što ste se danas tako napadno okitili rumenim vijencima snijega kao breskvinim cvijećem i ovili se čudnom nekom plavujavom ljepotom, koju dosada nikad niste pokazivali!

Tako ste spokojni i mirni danas. Pružili ste se sa smiješkom sunca na vrhovima i gledate ravno u oblake i pjevate. Meni se čini, vi danas pjevate kao oni osamljeni pustinjaci, što od vremena na vrijeme zapadaju u ekstazu, tihu ekstazu, kad se od ushita tope i pobožno pjevaju u slavu Boga.

Tako i vi.

Počivate i tiho pjevate u ushitu. Modrom ushitu predproljetnoga dana.

Možda vi to danas sanjate i kroz san se smiješite i pjevate. Zato ste valjda i tako lijepi. I ljudi su ljepši u snu, kad se smiješe, nego na javi.

Da mi je samo znati, o čemu vi to sanjate. Mora da su lijepi ti vaši dugi, dugi vjekovni sni. A je li vam probuđenje gorko, isto tako gorko kao i ljudima?! Mora da jest, jer gdjekad ste tako mrki i ružni, tako nakazno ružni i crni kao

ljudi, kad u sebi nose zle misli. Ne volim vas tada. Zastrašujete nas. Budite čudne neke slike i u pogledu na vas uskrsavaju neke aveti i sablasti u dušama našim, te bude nemir i unose strah. Neprijatni ste. Kao da niste oni isti, koji ste danas.

Ovako ljubičasti, zasjenjeni i daleki, vi ste riznica pjesama, vi ste kula sanjarija, vi ste ono najljepše što imamo, izbačeno iz nas i okamenjeno, — jer odakle onda ono stapanje naše s vama, ako niste nešto duhovno izvan nas, — vi ste sanja jedna božja, koja se ovjekovječila eto u tom obliku.

Ej bregovi, mi imamo nešto zajedničko: sanje smo božje, svaka u drugom liku i zato smo toliko blizi i bratski.

Ima u vama toliko naše. Promjenljivi ste kao i mi, i hiroviti poput nas. Niste ni tako orijaški, ni tako vjekovni, kako bi se mislilo : umirete isto kao i mi u dijelovima svojim, a vjekovno živite tek u cjelini poput nas; u površinu vam bure urezuju svoje tragove kao u vosak, samo vam bit ostaje nepromijenjena baš kao i nama . . .

Veliki ste, golemi, cijelo bi čovječanstvo mogli da skršite, a opet . . .

Ej bregovi, bregovi, ima u vama nešto naše i bratsko: nešto vjekovno i nešto promjenljivo...

XII.

Oko pet sati ujutro probude se prva zvona, oko šest sati bude se ptice onim slatkim poluglasnim cvrkutom, koji je više nalik na maženje, nego li na pjev, — a uru, dvije kasnije, bude se tek ljudi.

Tako je lijepo, da jutro počinje najprije zvonima, onda pticama, a najkasnije glasovima ljudskim.

XIII.

Četiri sata ujutro. Dolazi jugovina; bijesna i divlja. Sve se tresu vrata i prozori, škripe zidovi, a nama u krevetima zastaje dah.

Huje i zavijaju sve unaokolne šume, mirne naše velike i male šume, blize i daleke; prababe, majke i kćeri previjaju se i lome pod istim udarcima, a i oni razasuti osamljeni mladi borići, oko kojih je noć najcrnja, sve to huji jednu pjesmu, pjeva jednu litaniju, punu očaja i zapomaganja.

Sve šumi i stenje vani, sve se talasa i svija.

Vrtoglavica može da uhvati čovjeka, gledajući daleke šume četinara, kad stanu da se njišu. To pravilno i harmonično rastenje i padanje talasa šumskih, ta buka i nemir, koji zalazi u kosti, pa to zujanje zraka oko njih, — ne, ne, to nisu naše blage prababe, matere i kćeri, već su to neki đinovi morski, pradjedovi, očevi i sinovi vode i zemlje, što su probili dno i izvirili na površinu. Čovjek bi rekao, more se preko noći razlilo među nas i bregove, (nikad nije varka šuma bila tako očita, kao te noći), i sad mlati kamenje i grize pećine, da napokon ujede i utuče čovjeka . . .

Ta olujna pjesma crnih šuma uvlači se čovjeku u kosti kao groznica. To, što četinari stenju, to mora da kroz njih stenju naraštaji, to njom prelaze svi napori ljudski od vijekova, svi uzdasi, teški i puni brige, koje su oni iz grudi čovjeku izvadili, kad im se povjerio, da dušu olakša. Šuma to prima, prima od vijekova, ali onda dođe čas, kad i ona mora da zastenje, da sav taj tuđi jad sa sebe strese . . .

Zato i stenje tako na ljudsku i zapomaže, kao mi.

XIV.

Ja rastem s danom i padam kao dan.

Naslućujem vječnost.

Iskrsavam svakoga jutra u suncu i izgaram uveče s njim. U smirenoj crvenoj svjetlosti neba smiješim se ljudima.

Razumijevam vječnost.

Ulazim u sve pokrete oko sebe, hvatam teške i mirne linije svega nepokretnoga, privikavam se na bezmjerne plohe i bezmjerne daljine.

Pomalo ulazim u vječnost.

XV.

Što je mirniji i ljepši zapad sunca, sve više smućuje ljude. Osobito ovakav današnji, rumen i tih, velik i smiren kao daleka neka mirna vatra. Čemu je toliko lijep i toliko nerazumljiv? Što on naviješta i što znači?

Možda je večernja crvena ljepota sunca samo igra neka bogova, ili milost njihova, dâna ljudima?!

Možda ima da ih zavara, utješi ili još više smuti?!

Možda je tu, da u teškoj večernjoj uri, kad umoran čovjek skreće u domove svoje, uljepša dan, kao što umekšava i uljepšava sve, što postoji.

A najposlije možda je sve to samo utvara neka, koju jedino naše oči vide i ničije druge.

Ali ne mari. Ako je i varka, lijepa je, valjda najljepša od svih, što je oči naše mogu da zahvate; zbog nje same vrijedno je da se živi na svijetu.

Zamislite, kako bi bilo tužno nebo bez oblaka, a život mutan i siv bez sunčanih zalaza.

XVI.

Hladna je i mirna noć.

Zvijezde polako silaze u me, sve jedna po jedna, i najednom osjećam, kako sam procvala zvijezdama kao bijeli voćnjak preko noći, i kako mi je duša velika, jer je primila u se cijelo nebo večernje, plavo i duboko.

Zvijezde i duša, duša i zvijezde, — to je jedno.

One čeznu da se spuste odozgo dolje, u duše naše kao u kolijevke svoje, a mi čeznemo opet da uđemo u njih.

Duša sa svojim nemirima i nebo sa svojim zvijezdama, — tako je blizo i bratsko.

XVII.

Nikad i nigdje ne osjeća čovjek tako, da su svi ljudi braća, kao onda, kad je daleko od njih.

Ovdje vidim, da smo svi povezani među sobom: životima baš kao i doživljajima svojim. Kroz duše naše prelijevaju se duše bezbroja ljudi kao slapovi. Iz duše u dušu ruše se tuđi doživljaji kao one zelene vode gorske, za kojima toliko ludujemo.

I ljubavi su naše povezane; moja ljubav s ljubavi nekoga dalekog čovjeka, koga i ne znam, a koji nepoznat osjeća drhtaje moje i koga možda uznemiruje ta ljubav moja, baš kao i žalosti naše, od kojih se spleo crn vijenac naokolo zemlje; žalost bila čija, koja me silom svojom sred posla najednom zaokupi i uznemiri i kojoj ne znam povoda, i ovaj nemir moj, koji se opet prenosi na drugoga u obliku novoga nemira, i tako dalje u beskonačnost. Baš kao i radosti naše, koje su kao zlatne niti oprele zemlju. Sve je povezano. Sve mi to zajedno dijelimo, što se na zemlji događa, i zato nema ništa jedinstveno, ništa, što je jednom samo proživljeno, što je meni samo u dio palo i nikome drugom.

Tko zna, tko upravo u taj čas gleda u duši snjegove te, koje ja proživljujem i tu sliku brda, koja živi ovdje sa mnom. Tko zna, tko daleko negdje na jugu muči muku zimsku, dok ja sanjam o rascvalim bademima i dok u duši mojoj živi strana neka slika dugih đerdana od samoga prozirnog ćilibara, što se sja i žuti na suncu kao ulje, teško i čisto.

Bogzna, kakvi su to bademi i čiji đerdani, što mene uznemiruju kao nečije mrtve duše . . .

XVIII.

Nebo je te večeri procvalo neobičnom ljepotom.

Beskonačni su to rumeni vrtovi ruža na dalekim nekim srebrnim vodama, gdje ruže u isti čas rastu i venu, venu i rastu, same se zapliću u vijence i same se raspliću, dok ih u jedan čas ne zali beskonačna voda i na svoje ih dno povuče.

I kad potonuše ti bezbrojni vrtovi, ustalasa se nad njima voda, teško violetna, zasićena ljepotom ugušenih ruža, a zeleno i žuto nebo objesilo se sito i teško nad masama vode bezimenog oceana. Tako mirno i mrtvo, kao da u njemu nikad ne bijaše, niti će ikad biti duha i božanstva.

*

Lijepo je drvo možda ljepše od ijednoga čovjeka. Rijetki su naime ljudi, koji bi odmah na prvi mah pobudili toliko lijepih misli i osjećaja, koliko obično drvo u cvatu i zelenilu svome.

XIX.

Ja sam danas izvan društva i obveza njegovih; ne pripadam nijednom udruženju i nisam član nijednoga odbora, o kako prijatan osjećaj!

Ja danas pripadam ovim bregovima, ovima bezmjernim snjegovima i ovoj skupini četinara možda više negoli ljudima.

I nesamo njima, koji su preda mnom, već i svima ostalim bregovima, snjegovima i borovima, koji se prislanjaju na ove, a i onima, koji žive daleko od ovih . . .

Kako je istinska, čvrsta, iskonska veza ta. Možda pravija od ljudske, jer smrću se rastajemo s ljudima zauvijek; s bregovima, vodama i šumama istom onda počinjemo, da se ujedinjejemo: zemlja nas prima i dalje nas predaje drvetu, drvo šumi, a šuma zraku, a on suncu i oblacima . . .

XX.

Dobri, stari večernji brodar onaj, što svako veče plovi u svoje carstvo i što će i nas jednom da preveze, što sveđ uveče plovi, a ujutro se opet vraća, da u zlatnome čunu svom pokupi sve žrtve, koje je dan taj uništio, sve duše svijeta: i ljudi, i ptica, i veselih vjeverica, i pogaženih cvjetova i pokošenih trava, i smrvljenih kamenčića i ubijenih kukaca . . . upravo će sad da krene.

— Vi duše svega živoga i neživoga, putujte sretno i kad stignete prijeko, vi tad potražite sve uzaludne napore naše, sve lijepe naše neostvarene misli, sva neopažena djela naša, sve neshvaćene osjećaje, sve, sve, što ovdje nije imalo sreće, što nije moglo pod ovim suncem da sazori i izbije na svijetlo, sve vi to potražite, pa kad stignemo, da nas dočeka onaj ljepši, onaj bolji, neostvareni dio nas samih . . .

Duše se stisle kao bijele sjenke i čekaju na polazak.

XXI.

. . . A topli vjetar s juga ide, ide i sije u nama ljubice, primule i zumbule one plave, to cvijeće zanesenjaka, i bijele narcise, što mirišu na opojenost, i pupoljke lijeske, što će da prospe žutu i zelenu svoju pelud po svemu, po svemu . . .

To je april, što s vjetrom dolazi, april, što ga mi osjećamo u tijelu svome i u sanjama noćnim, i u prvim zelenim vizijama među krošnjama na pola budnih već drveta . . .

Sve je to april, gorski april, kad se ljušte livade od snijega kao iza bolesti i umorne i blijede gledaju u sunce, i kad omorike kriju još samo pod svojim najnižim granama bijele maramice snijega, taj jedini spomen na zimsku ljubav svoju.

April je u onom kvrckanju škara proljetnih vrtlara, što ga čovjek sluša u zraku negdje izdaleka, i u mirisu one plave vatre, na kojoj izgaraju suhi ogranci drveta.

April, april, mjesec predproljeća gorskoga, mjesec pjesama, mjesec sunca, mjesec prvoga ludila zemljina.

*

U ime ovoga velikog drveća i spokojnih bregova, livada i zraka, što svuda nad nama i oko nas pun mirisa i radosti struji, radujmo se ljudi! —

XXII.

Moderan čovjek mora tek da nauči, da mu treba dana, tjedana, mjeseci samoće i mirovanja. Dajte mu to kao lijek i bit će vam zahvalan.

Jer dani samoće — dani su velikoga bratimstva, koje čovjek sklapa s kišom i sa suncem, nebom i travom, vjetrom i cvijećem, i što je možda najglavnije, s vlastitom svojom dušom. To posljednje je i najljepše, kad čovjek čuje, kako na suncu i vjetru duša u njemu niče i vječnost progovara.

Zato dajte čovjeku opet samostana i pustinja, samotnih otoka i pustih oceana, gdje bi očajavao, preporađao se i u sebi rastao, gdje bi bio — sam!

XXIII.

Danas mi se čini, da ti dani samoće i tišine spadaju možda među najljepše moje doživljaje, među najpunije dane života, obilatije i punije, nego da sam živjela među ljudima ili kao gladan hodočasnik obilazila zemljom i probijala se svijetom s nezasitnom krvavom čežnjom za nečim dalekim u grudima.

Toliko sam toga vidjela i osjetila, toliko proživjela, kao da su kroz moje ruke prolazile godine i godine, i stotine i stotine ljudi . . .

Danas vas pozdravljam, vas, teške i krute dane i krvave sate, jer sam se na vama obogatila, po vama sam iscrpla sile životu, ispila snagu bregovima i ušla u novu zajednicu s onu stranu buke, nemira i groznice.

*

Eto, dugo sam živjela toliko lijepo ni od čega, bogzna, kako će biti, kad ću opet morati živjeti od nečega . . .

Bog mi bio milostiv !

Sadržaj: